

valec, kaj je Sokol in sklepa „podobnost obeh deklških organizacij (Sokolske in nacionalno socialistične) je od vsega začetka nudila jamstvo za dobro izvedbo skupnega taborjenja.“

Res, daleč nam je danes Španija. Pretveza pa, kot tam, lahko služi jutri že v naši neposredni bližini, morda med nami samimi za novo intervencijo fašističnih sil. Ne morda ravno obramba kulture pred boljševisko nevarnostjo, druga pretveza zna biti zaščita nemških manjšin. Organizacija čeških Nemcev nas v tem sklepanju potrjuje. Napadi na Češkoslovaško, ki jih fašistični listi stalno prinašajo, so se koncentrirali na „obrambo“ prirodnih pravic nemških manjšin. In vendar uživajo češki Nemci več socialne in politične svobode, kot Nemci v Rajhu. Nič za to, treba je pripraviti Evropo na novo intervencijo v obrambo kulture.

Prav v tem se nam kaže problem inozemskih Nemcev drugače, kot vprašanje vseh ostalih manjšin v svetu.

Lev Modic.

Na rob nekaterih literarnih pogovorov

Od spomladi so se vrstili v nekaterih nedeljskih številkah Slovenca pogovori z literati, ki jih je še nekam široko zamislil tedanji kulturni urednik. Pokazalo se je sicer takoj, da se tudi on ni znal dosti prebiti iz mej skupine, ki je listu iz raznih razlogov bližja. Še bolj pa zmanjšuje pomembnost teh objav okoliščina, da sta med imeni komaj dva literarno res tehtna človeka, drugi pa šibkejši moči, ki vse preočitno zvrčajo krivdo za svojo neupoštevavnost ali izrinjenost na razmere. Namen teh pogovorov je bil, da bi vplivali na bolj kulturno gledanje na našo literaturo in njene delavce, pri čemer bi človek spoznal, kako ti sodijo o odgovornosti svojega poslanstva, o boju in trpljenju, ki je zvezano z življenjem slovenskega literata.

Taki pogovori utegnejo biti zanimiva sporočila iz literarnega sveta, seveda če jih zna časnikar srečno zasnovati, pri čemer mora upoštevati literatovo individualnost, in če je literat odkrit in prost v svojih odgovorih. Njihove izjave oživijo stik občinstva z literarnimi delavci, ga opozorijo na njih mnenja o literaturi in narodni kulturi sploh, pri tem pa pride na dan marsikatera osebna drobtina ali podatek, ki vsaj malo osvetli literatovo osebnost in delo.

V objavljenih pogovorih je nadrobljenih toliko izjav in pritožb, da jih je vredno vsaj v glavnem posneti in jih nekaj razmisliti.

1

Prva zadeva: kruh. Za literarno delo je treba časa. V naših razmerah izključno od literature ni mogoče spodobno živeti, treba je iskati drugačne službe, v kateri človek po navadi skoraj utone. Nekateri take službe, ki so na videz v zvezi z literaturo (časnikarstvo, radio), pa spravljajo človeka v oblast cenenege in zasilnega obrtništva. Mislim pa, da se ji izvirna in plodna moč vendarle ne bo dala zaseči. Da bi se dalo tako izvenliterarno delo, ki je lahko osebno za človeka koristno, omejiti, bi pač moralo biti za literarno delo samo določeno kaj večje plačilo. Stvari, ki te razmere slabšajo, ni malo. Prvič so tu revije, v katerih pri nas po večini objavljajo svoja dela. Štirje literarni listi so za število Slovencev bržkone preveč in naravna posledica tega je, da se mora manjšati že tako ne posebni honorar, na drugi strani pa, da gradivo zanje ne more biti tako preresetano, kakor bi se spodobilo glavnim revijam. Kako je poleg tega z neodvisnostjo nekaterih in kakšni zapletljaji lahko nastanejo zatran nje, priča svoječasna zgodba Ljubljanskega zvona in zdaj Doma in sveta, ki so ga menda čisto zapečatili. Nova priča,

rodu škodljivo, zahtevajo za Nemce v tujini več svobode, kot je imajo Nemci v Rajhu.

Daleč nam je misel, da bi hoteli članu kateregakoli naroda jemati pravice, ki jih zahtevamo za sebe. Toda možnost sožitja med dvema narodoma je dana le z medsebojnim zaupanjem, le na temeljih medsebojnega spoštovanja. Nasilnost fašistične politike lahko rodi le odpor. Nacionalnim socialistom ne gre za obrambo prirodnih pravic nemških manjšin, to dokazuje danes najbolj delo čeških Nemcev, dokazuje pa tudi oblika propagande, ki jo vrše nacionalni socialisti na Štajerskem in v Kočevju, in ki hoče, da so vsi Nemci nosilci fašistične ideologije.

„Za to vrsto takoimenovanih Nemcev, ki stalno poudarjajo svoje nacionalno nemško srce, ki pa kljub temu vedoma pomagajo nasprotnikom Rajha, imamo le en izraz „izdajalci“. Mi inozemski nacionalni socialisti odklanjamo pojem univerzalnega Nemca, katerega najvišja težnja je, da bi se povsod prilagodil. Kajti ta univerzalni Nemec se s tem ne le osmeši pred inozemci temveč tudi še zavedno ali nezavedno taji svoje nemštvo. Mi poznamo le pojem totalnega Nemca, ki je kot državljan svoje države vedno in povsod Nemec in samo Nemec in s tem nacionalni socialist.“ (Vodja inozemskih Nemcev Bohle, na stuttgarskem kongresu inozemskih Nemcev 30. avg. 1937.)

Volksbund für das Deutschtum im Auslande (V. D. A.) je nemška državna organizacija, njen odsek V. D. A. Bundesverband Provinz Sachsen und Anhalt vodi propagando na Kočevskem. V svojih brošurah stalno poudarjajo, da je nemško Kočevje večje kot n. pr. Monako, San Marino ali Gdansk. Prav to poudarjanje nam dokazuje, kako si zamišljajo organizacijo tega nemškega stebra za most na Adrijo.

Podrobno organizacijo kočevskih Nemcev nam je razkrila tožba dr. Hansa Arka proti Hoenigmannu Francetu radi pisma, ki ga je ta poslal na državno vodstvo nemškega dijaštva v Berlinu (ki je pred V. D. A. vodilo nacistično propagando v inozemstvu). V pismu očita Hoenigmann France dr. Arku, da dopušča krošnjarenje po Nemčiji samo onim, ki plačajo večjo podkupnino.

Preiskava je odkrila več podrobnosti. Nemški nacionalni socialisti so s sodelovanjem dr. Arka sestavili v Dessauu odnosno v Berlinu točen načrt za kulturni, socialni in nacionalni dvig kočevskih Nemcev, ki se imenuje „Etat für die deutsche Sprachinsel Gottsche“. Potrebni denar za izvedbo tega načrta (po izjavi dr. Arka je znašal proračun 573.400 din) naj bi dobili s podporo nemške veleindustrije, s prostovoljnimi prispevki inozemskih Nemcev, zlasti iz Amerike in z dobičkom, ki bi ga dala krošnjarska akcija.

To akcijo je vodil po avtoritativnem načelu dr. Hans Arko, po dopisu V. D. A. imenovan „Führer der Gottscheer Volksgruppe“. Nadzorovali in organizirali so jo iz Nemčije poslani zastopniki V. D. A., ki so bili za to delo plačani. O tem, kolike so bile podpore nemške veleindustrije in inozemskih Nemcev, manjkajo vsaki podatki, o dohodkih krošnjarske akcije si lahko ustvarimo približno sliko.

Vsak krošnjar plača v Kočevju pred odhodom v Nemčijo preko tamkajšnje „Hranilnice in posojilnice“ znesek 2.200 din, od katerega odpade na kavcijo 2000 din in 200 din za režijske stroške dr. Arka. Poleg tega plača vsak krošnjar še 500 din za prevozne stroške. V Nemčiji obstaja specialni „Hausierererbureau“, ki ga vodi dr. Luig skupno s kočevskim Nemcem dr. Petschauerjem. Krošnjar dobi tu odrejen okraj, kjer lahko krošnjari, in zaupnika, ki ga stalno nadzoruje. Ta mu tudi izroči krošnjarsko blago, od katerega mu že pri izročitvi odtegne 5%, ki gredo v takozvani „Härtetfond“. V ta fond mora vplačati vsak krošnjar še 35 RM. Denar, ki ga krošnjari zaslužijo, pobirajo že omenjeni zaupniki v Nemčiji in po obstoječem kliringu pošiljajo v Hranilnico in posojilnico v Kočevju.

Največ nezadovoljstva pa je rodila v samem Kočevju institucija „nadmestnih mož“. To so bili socialno dobro situirani ljudje, ki so se pred odhodom v Nemčijo zavezali, da bodo plačali v poseben „Hilfefond“ poleg vseh že omenjenih odtegljajev še večje zneske, ki so dosegali celo 20.000 din. Kočevci, ki so smatrali, da je krošnjaarska akcija namenjena le pomoči slabše situiranim, so se temu upirali, pritoževali so se v Nemčiji in splošno govorili: „Wer schmiert, der fährt“.

Zaslужek krošnjaarjev je znašal v eni sezoni tudi do 70.000 Din. Če upoštevamo vse odbitke (5% pri prevzemu blaga in 35 RM za Härtefond, zneske za Hilfefond i. dr.) in veliko število krošnjaarjev (v eni sezoni 295 mož) si lahko ustvarimo približno sliko moči, ki jo ima s tem kapitalom kočevski „Führer“ dr. Arko. Pri tem pa moramo upoštevati še prispevke nemške veleindustrije in inozemskih Nemcev.

Nadzorstvo nad Kočevjem je imel bivši vodja nemške dijaške zveze, pozneje član V. D. A., Volker Dick, ki je dobil za to iz krošnjaarskega denarja izplačan znesek 36.000 Din. Njegov zaupnik na Kočevskem je bil ing. Neuteufel, nemški državljani, ki je bil oficialno na geoloških študijah. Dopise med njim in Volkerjem Dickom so prenašali kurirji. Naslov je bil šifriran z 9Teufel.

V zvezi z že omenjenim Etatplanom je načrt o organizaciji tujskega prometa na Kočevskem. Volker Dick je sprožil idejo, da bi kraje okoli Kočevja izrabili za letovišče Nemcev. Organizirali bi vrste izletov iz Nemčije, ki bi se nadaljevali s potovanjem na Jadransko morje. Organizacijo tujskega prometa je prevzel Kraker Josip. Vložili so prošnjo na bansko upravo, da bi nekaterim vasem priznala značaj letovišča in se odločili, da prosijo podporo 50.000 Din za pospeševanje tujskega prometa.

Ker je bil uspeh odvisen od ustrežajoče akcije v Nemčiji, je Volker Dick zahteval prospekte Kočevja s primernimi slikami in opisi izletov na morje. Te prospekte naj bi razdeljevali in razširjali celo zamisel krošnjaarji na svojih poteh po Nemčiji. Potovanja bi se vršila v skupinah okoli 500 ljudi in bi trajal obisk Kočevja 14 dni. Zanimiva je o tem Krakerjeva izjava: „Kako je prišel Dick na to idejo ne bi mogel pojasniti. Vendar pa je glede na to, da se je v Kočevju in v okolici kretal po večini le v krogu mladine in imel lani nekakšno taborjenje v Borovcu, kjer se je stalno menjavalo okoli 36 fantov, in glede na govornice, da je nekak Hitlerjev agent, verjetno, da je pri tujskem prometu igrala vlogo tudi ta misel (nac. socialistična propaganda).“

Pokroviteljstvo nad pripravami za izvedbo akcije za tujski promet je imel Wirtschaftsrat der. Sch. d. Kulturbundes (gospodarski svet švabsko nemške kulturne zveze), v katerem so bili dr. Arko, Wolf, Evgele in nekateri Nemci, večinoma župani, iz okolice Kočevja. Ista zveza je vodila tudi takozvano naseljitveno akcijo, katere naloga je, prepričati, da bi prezadolžena nemška posestva prišla v slovenske roke.

Značilno je, da je krinka eksponentov nacistične propagande znanstven študij. Z geološkim študijem je skrival ing. Neuteufel svoje organizacijske posle, na znanstveno preučevanje je prišlo v Kočevje 25. avg. t. l. 50 Nemcev iz Stuttgarta, mesta inozemskih Nemcev. Preko znanstvenih knjig vrše nacistično propagando, saj prilagajo znanstvenim publikacijam izrazito propagandne „Kurzberichte, Dokumente und Berichte zur deutschen Zeitgeschichte, herausgegeben im Auftrage der Deutschen Akademischen Austauschdienstes“. V svojih znanstvenih knjigah se povzpno do trditve, kot v „Zgodovini Nemcev“ (Herbert Göbels): „Slovani do danes niso dali svetu niti enega pomembnega kulturnega dela, njih nesnažnost, podložništvo ter nezvestoba in divjaštvo so lastnosti podedovane od Mongolov“ ali do teze, da imajo Slovani manjši želodec, kar jim omogoča mezdni dumping (Volk und Wirtschaft, 10. zvezek znanstvenih edicij univerze v Marburgu) ali „Prvo in najpomembnejše

vtelesenje germanskega vpliva na Balkanu sta Srb Vuk Karadžić in Bolgar Penčo Slavejkov (Der Deutsche Student, april 1936).

Ko je bil radi prekoračenja delokroga razpuščen nemški „Kulturbund“, so se nacionalni socialisti v Kočevju organizirali v „Gesangverein“ in v š. K. Rapid. (Za zopetno dovoljenje „Kulturbunda“ se zavzemata senator Grassl in poslanec dr. Kraft, ugledna člana parlamentarnih klubov radikalne skupnosti).

Hitlerjev „Mein Kampf“, publikacije V. D. A. in Rosenbergov „Mythus“ (glej Sodobnost št. 7/8 in 9) nam kažejo namene nacistične propagande zlasti med Slovani. In vendar govore fašistični ideologi danes o miru. Notranji položaj in zlasti še ostra reakcija demokratskih držav jih silita k temu. Ne poudarjajo več, da so humanost, pacifizem in objektivnost najtežje napake naroda, ki se kot nemški bori za življenje in smrt. Ne slišimo več izjav, da „fašizem ne veruje v svetovni mir in ga ne smatra za koristnega. Zato je teorija, ki bazira na temeljih miru fašizmu tuja. Vojna je človeku to, kar je ženi materinstvo. Vojna je lepa, ker služi veličini fašistične Italije.“ (Mussolini). Ali „kjer ni nacionalnega sovraštva, tam ni čednosti.“ (Mussolini, italijanski mladini).

Danes poudarjajo fašistični voditelji, da hočejo mir. Nemški zunanji minister von Neurath je govoril na stuttgarskem kongresu inozemskih Nemcev, da imajo Nemci „v zunanji politiki čisto vest“. Toda besedam, da „naj svet spozna iz besed Adolfa Hitlerja, da njegovi cilji niso agresivni“ so sledile besede, ki vzbujajo dvom. „Želimo politično sodelovanje vlad, sodelovanje pa, ki hoče imeti uspeh, ne sme sloneti na teoretičnih kolektivističnih idejah, temveč na živi realnosti in se mora naslanjati na konkretne naloge sedanjosti.“ Tedaj, ne princip kolektivne varnosti, temveč regionalne zveze, ki se morajo seveda, če hočejo biti realne, naslanjati na os Rim—Berlin. Torej fašistični mir, mir, ki ga je izrazil Hitler z besedami: „Kdor hoče resnično, iz srca zmago pacifistične misli v svetu, se mora boriti z vsemi sredstvi za to, da zavojujejo svet Nemci“ (Mein Kampf).

Abesinija, Španija, Kitajska so dokazi fašistične miroljubnosti. Ne z vojno napovedjo, v obliki intervencije, z geslom obrambe kulture pred „boljševiško nevarnostjo“ se bori danes „kulturni svet“.

„Naša pogodba z Japonsko služi isti nalogi (kot pogodba z Italijo op. por.), to je vzajemnosti v obrambi pred napadom na kulturni svet. V nas vseh živi veliko upanje, da bi tudi ostale sile razumele znak časa za utrditev naše fronte razuma v obrambo miru in naše kulture.“ (Iz govora kancelarja Hitlerja na nürnberškem kongresu 7. sept. 1937). In točno mesec dni pozneje je ta drugi branilec kulture razglasil svetu „Sedaj bomo šele udarili Kitajce po glavi. Vse kar je bilo doslej, je bila samo otroška igra v primeri s tem, kar bo sedaj sledilo. Japonska vojska se bo brezobzirno poslužila vseh sredstev, da spravi Kitajce na kolena. Ne bomo več štedili ne žensk, ne otrok in vsak Kitajec, ki se bori proti nam z orožjem, bo brez pardona ubit. Uničiti hočemo vso kitajsko vojsko, predvsem pa izdajalsko nankinško vlado.“ (Iz proglasa vrhovnega japonskega poveljnika generala Macucia pred bombardiranjem Šanghaja, 7. okt. 1937).

Predaleč so nam Kitajska in Abesinija, predaleč celo Španija, da bi vsak izmed nas do zadnjega osebne odpora čutil krivice, ki se delajo človeštvu. Stvari pa zorijo dalje. Fašistične organizacije računajo vsepovsod na podporo Italije in Nemčije. Afera Ljotičevega pokreta nam je to dokazala. Danes pa se fašistična ideologija vtihotaplja že v organizacije, ki bi morale po zamisli njihovega idejnega tvorca visoko dvigati vrednote demokracije.

V Urfeldu je bilo letos skupno taborišče nemških deklet z dekleti iz Jugoslavije. Ko poroča o tem Völkischer Beobachter (10. avg. 1937), poudarja: „Vsa dekleta iz Jugoslavije so brez izjeme članice Sokola“. Nato pripoveduje poroče-

valec, kaj je Sokol in sklepa „podobnost obeh dekliških organizacij (Sokolske in nacionalno socialistične) je od vsega začetka nudila jamstvo za dobro izvedbo skupnega taborjenja.“

Res, daleč nam je danes Španija. Pretveza pa, kot tam, lahko služi jutri že v naši neposredni bližini, morda med nami samimi za novo intervencijo fašističnih sil. Ne morda ravno obramba kulture pred boljševisko nevarnostjo, druga pretveza zna biti zaščita nemških manjšin. Organizacija čeških Nemcev nas v tem sklepanju potrjuje. Napadi na Češkoslovaško, ki jih fašistični listi stalno prinašajo, so se koncentrirali na „obrambo“ prirodnih pravic nemških manjšin. In vendar uživajo češki Nemci več socialne in politične svobode, kot Nemci v Rajhu. Nič za to, treba je pripraviti Evropo na novo intervencijo v obrambo kulture.

Prav v tem se nam kaže problem inozemskih Nemcev drugače, kot vprašanje vseh ostalih manjšin v svetu.

Lev Modic.

Na rob nekaterih literarnih pogovorov

Od spomladi so se vrstili v nekaterih nedeljskih številkah Slovenca pogovori z literati, ki jih je še nekam široko zamislil tedanji kulturni urednik. Pokazalo se je sicer takoj, da se tudi on ni znal dosti prebiti iz mej skupine, ki je listu iz raznih razlogov bližja. Še bolj pa zmanjšuje pomembnost teh objav okoliščina, da sta med imeni komaj dva literarno res tehtna človeka, drugi pa šibkejše moči, ki vse preočitno zvrčajo krivdo za svojo neupoštevčnost ali izrinjenost na razmere. Namen teh pogovorov je bil, da bi vplivali na bolj kulturno gledanje na našo literaturo in njene delavce, pri čemer bi človek spoznal, kako ti sodijo o odgovornosti svojega poslanstva, o boju in trpljenju, ki je zvezano z življenjem slovenskega literata.

Taki pogovori utegnejo biti zanimiva sporočila iz literarnega sveta, seveda če jih zna časniki srečno zasnovati, pri čemer mora upoštevati literatovo individualnost, in če je literat odkrit in prost v svojih odgovorih. Njihove izjave oživijo stik občinstva z literarnimi delavci, ga opozorijo na njih mnenja o literaturi in narodni kulturi sploh, pri tem pa pride na dan marsikatera osebna drobtina ali podatek, ki vsaj malo osvetli literatovo osebnost in delo.

V objavljenih pogovorih je nadrobljenih toliko izjav in pritožb, da jih je vredno vsaj v glavnem posneti in jih nekaj razmisliti.

1

Prva zadeva: kruh. Za literarno delo je treba časa. V naših razmerah izključno od literature ni mogoče spodobno živeti, treba je iskati drugačne službe, v kateri človek po navadi skoraj utone. Nekatere take službe, ki so na videz v zvezi z literaturo (časnikarstvo, radio), pa spravljajo človeka v oblast cenene in zasilnega obrtništva. Mislim pa, da se ji izvirna in plodna moč vendarle ne bo dala zaseči. Da bi se dalo tako izvenliterarno delo, ki je lahko osebno za človeka koristno, omejiti, bi pač moralo biti za literarno delo samo določeno kaj večje plačilo. Stvari, ki te razmere slabšajo, ni malo. Prvič so tu revije, v katerih pri nas po večini objavljajo svoja dela. Štirje literarni listi so za število Slovencev bržkone preveč in naravna posledica tega je, da se mora manjšati že tako ne posebni honorar, na drugi strani pa, da gradivo zanje ne more biti tako preračunano, kakor bi se spodobilo glavnim revijam. Kako je poleg tega z neodvisnostjo nekaterih in kakšni zapletljaji lahko nastanejo zatran nje, priča svoječasna zgodba Ljubljanskega zvona in zdaj Doma in sveta, ki so ga menda čisto zapečatili. Nova priča,